

w obronie liberalnej przeciw konstytucji. A przecież rzecznik prawa natury Pufendorf wcale takiego prawa jednostce nie był skłonny przyznać. Jak widać, pozycje filozoficzne niekoniecznie muszą prowadzić do postaw politycznych, które były zgodne z logiką teorii. Lub inaczej - nawet dla filozofów prawa natury nie zawsze istniało prawo „czystego rozumu”, bez odwołania się do doświadczenia historycznego. Kwestionowanie utartych schematów, pokazywanie komplikacji i zawiłości w rozumieniu prawa przez obydwie szkoły stanowi o wartości książki Alfreda Dufoura.

MARIA ZMIERCZAK (Poznań)

Informationes. Biuletyn Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych, 5, Rzym - Warszawa 1991, ss. 211

Wzrost zainteresowania dokumentacją zachowaną w zbiorach watykańskich od dawna znajdował wyraz w licznych inicjatywach badawczych, podejmowanych przez polskie ośrodki naukowe i poszczególnych badaczy. Jego dopełnieniem stało się sympozjum na temat „Stanu i perspektyw poszukiwań i edycji poloników archiwalnych ze zbiorów Stolicy Apostolskiej”. Sympozjum zostało zorganizowane w Warszawie dnia 19 października 1989 r. przez Papieski Instytut Studiów Kościelnych w Rzymie przy współpracy Mikrofilmowego Punktu Konsultacyjnego tegoż Instytutu oraz Sekcji „Bobolanum” Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie. W pierwszej grupie referatów zostały przedstawione inicjatywy podejmowane lub planowane w różnych ośrodkach naukowych w kraju i w Rzymie. Drugą grupę tematyczną stanowią referaty i komunikaty podsumowujące kwerendy poszczególnych historyków, prowadzone na wybrane tematy w jednym lub kilku zbiorach watykańskich, a także ukazujące kierunki i perspektywy dalszych poszukiwań. Szczególnie interesująco prezentują się rezultaty kwerend prowadzonych przez Katolicki Uniwersytet Lubelski. Zawierają one m.in. zmkrofilmowane akta Nuncjatury Polskiej z drugiej połowy XVII i początków XVIII wieku, konkretniej - z lat 1652-1721. Pozostają one praktycznie poza obiegiem naukowym. Również inne źródła są w dużej mierze nieznane lub mało znane badaczom. I tak badania Wiesława Müllera wykazały np., że blisko połowa stopni naukowych uzyskanych w latach 1586 - 1795 przez członków Episkopatu polskiego (w przypadku biskupów ordynariuszy ponad 50%) była pochodzenia rzymskiego. Główną rolę odgrywała przy tym Sapienza i zdobyte na niej doktoraty obojga praw. Wykaz doktorów-Polaków w zakresie obojga praw przekracza dla okresu 1554 - 1786 liczbę 350 osób.

Drukowane w recenzowanym tomie *Informationes* teksty uzmysławiają nam dobitnie, jak poważną wartość źródłową posiadają materiały proveniencji watykańskiej dla historii prawa. Dotąd w nikłym stopniu wykorzystywane, mogą one stać się inspiracją do podejmowania nowych tematów badawczych.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)

Władysław Bojarski, Wojciech Dajczak, Andrzej Sokala, Przewodnik do ćwiczeń z prawa rzymskiego pod redakcją Władysława Bojarskiego. Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Skrypty i teksty pomocnicze, Toruń 1990, ss. 216.

Spośród wielu ukazujących się skryptów uczelnianych chciałabym zwrócić uwagę na wydany w Toruniu *Przewodnik do ćwiczeń z prawa rzymskiego* pod redakcją Władysława Bojarskiego. Jest to

pozycja wyróżniająca się wśród tekstów pomocniczych do nauki prawa rzymskiego. Do tej pory bowiem wykazy tekstów źródłowych ograniczały się do poddania łacińskiej treści dobranych cytatów z CIC coraz mniej lub bardziej udanego tłumaczenia na język polski. Typowym przykładem może być *Wybór źródeł rzymskich prawa prywatnego* autorstwa Wacława Osuchowskiego, wydany jako skrypt uczelniany na Uniwersytecie Jagiellońskim. Tymczasem toruński *Przewodnik* przełamuje ten schemat i wychodzi z całkiem odmienną propozycją dla studentów. Przede wszystkim nie podaje polskiego tłumaczenia łacińskich tekstów. Zamiast tego są tzw. preparacje czyli słowniczek kluczowych słów tekstu, który pozwala na jego samodzielne przetłumaczenie przez studiującego, mającego pewne minimum znajomości łaciny. Autorzy skryptu wyszli bowiem ze słusznego założenia, że gotowe tłumaczenie byłoby narzuceniem określonej interpretacji tekstów. Tymczasem są one dobrane tak, aby ilustrowały istniejące wśród rzymskich jurystów kontrowersje, toteż możliwość samodzielnego tłumaczenia stwarza okazję do dokonania własnego wyboru w zakresie wykładni tekstu. Ma to ogromne znaczenie dydaktyczne, gdyż zmusza wręcz studentów do twórczego myślenia. Pozostaje mieć nadzieję, że studenci sprostają tym wymaganiom.

Ważną zaletą jest podawanie, tam gdzie jest to możliwe, treści stosownych, aktualnie obowiązujących przepisów polskiego prawa cywilnego, rodzinnego lub karnego, co stanowi znakomitą ilustrację rzymskich korzeni tego prawa i niewątpliwą zachętę do nauki prawa rzymskiego. Teksty wraz z preparacjami zawarte są w rozdz. II stanowiącym zasadniczą treść skryptu. Bardzo pożyteczne jest również podanie w rozdz. I alfabetycznego wykazu łacińskich definicji i sentencji wraz z ich nie budzącym wątpliwości tłumaczeniem. Dodatkową wartość ma wskazanie autora i miejsca skąd cytaty pochodzą. Dobrym pomysłem jest umieszczenie w książce rozdziału III, zawierającego przykłady glos, które pozwalają na przybliżenie studentom tego pojęcia. Podobną rolę odgrywa rozdz. V podający przykłady czynności prawnych.

O tym, że omawiany podręcznik ma charakter kompleksowy świadczy umieszczenie w nim również rozdz. IV, poświęconego jurystom, gdzie w alfabetycznym układzie podane są informacje o ich życiu i prawniczej twórczości, a następnie chronologiczne zestawienie samych nazwisk. Bogatą treść skryptu uzupełnia jeszcze aneks, który zawiera: systematykę Digestów Justyniańskich, chronologiczne zestawienie zbiorów prawa rzymskiego oraz listę cesarzy rzymskich, następnie przykłady źródeł literackich istotnych dla poznania prawa rzymskiego oraz przykłady przebiegu karier urzędniczych.

W sumie powstała praca godna pochwały zarówno pod względem zawartych treści jak i wybranej formy. Z pełnym przekonaniem można stwierdzić, że stanowić ona będzie interesującą pomoc w prowadzeniu niekonwencjonalnych ćwiczeń z prawa rzymskiego. Mankamentem jest niewielki nakład (1000 + 70 egzemplarzy), który w praktyce ogranicza zasięg *Przewodnika* do UMK w Toruniu. W związku z tym nasuwa się pytanie, czy nie byłoby celowe wydanie tego skryptu w szerokim nakładzie, tak, aby stał się dostępny również w innych ośrodkach uniwersyteckich?

MAGDALENA KRASOŃ (Katowice)

L' uomo medievale. Praca zbiorowa pod red. Jacques Le Goff, Bari 1990 (tłum. z francuskiego), stron 421 + noty o autorach i aneksy.

Książkę rozpoczyna artykuł J. Le Goff'a pod takim samym tytułem jak cały tom - *Człowiek średniowieczny* (ss. 1-40). Jest to wprowadzenie do dziesięciu następnych artykułów pióra różnych autorów. Oto ich tematy: mnisi (G. Micoli), wojownik i rycerz (F. Cardini), wieśniak i praca w polu (G. Cherubini), mieszczanin i życie w mieście (J. Rossiaud), intelektualista (M. Fumagalli), artysta (E. Castelnouvo), kupiec (A. J. Gurevič), kobieta i rodzina (Ch. Klopisch-Zuber), święty (A. Vanchez), człowiek z marginesu (B. Geremek).